

Дисципліна у навчанні як основа збереження психічного здоров'я молодших школярів

Мар'яна Балтарович

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, E-mail: baltarovych@ukr.net

Abstract - The given article is dedicated to the problem of school discipline influence on the primary school pupil's psychical health. The author analyzes the main factors: character of communication during the lesson, studying fullness, empathy, atmosphere of the process, learning regime, norms and rules of behavior.

Ключові слова: discipline, junior pupil, psychical health, empathy.

Сучасні дослідження свідчать, що близько 28 % дітей мають неврівноважену психіку й потребують спеціальної психологічної допомоги. Проблема ускладнюється тим, що, за офіційними даними, сьогодні спостерігається погіршення стану здоров'я дітей саме під час їх перебування у школі.

Найбільшою шкодою, яку може заподіяти дитині школа, є постійні стреси, нервові перенапруження, що призводять до виникнення найрізноманітніших нервово-психічних захворювань. Отож, одним із найважливіших завдань школи є збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів.

Питаннями дисципліни у навчанні як основи збереження психічного здоров'я школярів займалися А. Макаренко, С. Миропольський, П. Юркевич, Л. Винничук, В. Рахматшаєва, Н. Коцур, Т. Гончаренко, Т. Сіліна та інші.

Мета статті – проаналізувати дидактичні аспекти формування дисципліни у молодших школярів у контексті збереження психічного здоров'я учнів.

Як компоненти дисципліни з позиції гуманізації процесу навчання, характер взаємин між вчителем і учнями, емпатійне спілкування, мають першочергове значення у формуванні психічного здоров'я молодших школярів.

Сьогодні завдання школи полягає в тому, щоб педагогічні колективи якомога швидше відійшли від шаблонів і догм дисциплінарної системи навчання і розпочали будівництво особистісно-орієнтованої моделі школи, такої що забезпечила б комфортну атмосферу у стосунках учителів і учнів.

Раніше пріоритетними були підвищені вимоги до вчителя працювати так, щоб кожний його урок своїм змістом й організацією забезпечував виховання школярів у дусі свідомої дисципліни, проте сьогодні для вчителя-демократа повинно бути характерною рисою повна відмова від авторитарних і загрозливих методів впливу на особистість.

Гуманістична сутність педагогічної діяльності розкривається найбільш повно у психологічному контексті "вчитель - учень". Відомо, що вчитель повинен бачити світ очима школяра, інакше педагогічну співпрацю неможливо організувати ні на дидактичному, ні на психологічному рівні. Таке професійне бачення розвивається на основі природної якості педагога –

емпатійності. Вона включає в себе високий рівень чутливості, уважності до іншого, співчуття, співпереживання. Тобто емпатія у структурі особистості вчителя може і повинна розглядатися, з одного боку, як ситуативно виникаюче переживання, а з другого – як стійка індивідуальна якість, що виявляється в готовності вчителя проявити емоційне тепло, співпереживання, співчуття, сприяння учневі. Зрозуміло, що така душевність педагога допомагає йому розвивати душевність школяра. Таким чином, емпатійність необхідно розглядати як одну із провідних характеристик особистості педагога.

Тобто емпатійне спілкування учителя з учнями характеризується рівністю психологічних позицій учасників – двох суб'єктів, взаємним проникненням партнерів у світ почуттів та переживань один одного; активною гуманістичною установкою партнерів, здатністю співчувати, співпереживати, допомагати. Принципово важливою умовою співпраці учня та учителя є мистецтво вловлювати усі складні і, нерідко, дуже тонкі нюанси її психіки, вміння бачити світ її очима.

Вихованню емпатійної, співчутливої особистості вчителя важливого значення надавали відомі педагогі- та психологи-класики. Сухомлинський радив педагогам формувати вміння відчувати себе в іншій людині й людину в самій собі. Без взаємного розуміння, допомоги, підтримки неможливе встановлення добрих стосунків учителя з учнями. На думку Сухомлинського, завдання педагогів – "пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується вихованець".

Неодноразово до проблеми емпатійності, доброти, людяності звертається у своїх працях Ш.О.Амонашвілі. Уся його педагогічна система пронизана гуманізмом, любов'ю і повагою до вихованців. Шалва Олександрович говорить про емпатійність як "тепло серця", як "дар відчуження іншої людини".

Проте вміння зрозуміти іншу людину, співпереживати, співчувати їй, тобто проявляти емпатію у стосунках із нею – ці якості ще не стали особистісними якостями усіх без винятку вчителів. Тому важливо, щоб майбутній вчитель цілеспрямовано формував у собі не тільки педагогічні знання, уміння і навички, але і відповідні професійні якості, в тому числі у сфері спілкування.

На сучасному етапі гуманізації освітнього процесу зростає значення заходів, спрямованих на удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Актуальною залишається проблема пошуку найбільш вдалих для цього психологічних технологій, які б сприяли розвитку необхідних особистісних якостей, що дають можливість учителю встановлювати

рівноправний характер взаємодії з учнем, і зокрема, такої важливої якості, як емпатійність.

Проблема формування емпатійності як професійно важливої якості педагога є досить актуальною в студентському середовищі, оскільки студент педагогічного вузу – майбутній представник педагогічної професії.

Ні для кого не є секретом, що у шкільному середовищі існують певні проблеми у взаємодії вчителів та учнів, зокрема: домінування формального стилю у стосунках із дітьми, нестача інтимно-особистісного спілкування, невміння зрозуміти індивідуальність школяра, відсутність навичок розв'язального впливу на учнів, брак взаєморозуміння.

Процес формування педагогічної емпатії протікає більш успішно, якщо своєчасно діагностувати початковий стан даної особистої властивості.

В якості діагностичного інструментарію мною була вибрана методика визначення емпатійності в умінні спілкуватися, розроблена А. Меграбяном і Н. Епштейном.

Визначення рівня розвитку даної якості допоможе у процесі навчання цілеспрямовано, формувати у студентів педагогічну емпатію, щоб до закінчення вузу вони оволоділи цією значимою для педагогічної професії якістю.

Методика дозволяє визначити індекс емпатійності, виявити загальний рівень розвитку емпатії майбутнього вчителя.

Інструкція. Анкета містить 33 твердження, прочитайте і пригадайте, як ви реагуєте, як вважаєте, як поведете себе в описаних ситуаціях. Якщо згодні пишете „так” (+), якщо заперечуєте – „ні” (-).

(далі пропонується перелік тверджень)

Обробка даних:

Індекс емпатійності отримують шляхом підрахунку кількостей відповідей, які співпадають з ключем.

Ключ „так” (+) – 1, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 29, 31; „ні” (-) – 2, 3, 4, 6, 11, 13, 15, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 32, 33;

Підраховується число співпадінь за ключем (як „так”, так і співпадінь „ні”). Дані підставляються у дріб $X/33$, де X – загальне число співпадінь (Сума збігів „так” і „ні”). Отримане число дає значення індекса емпатійності. Чим воно ближче до одиниці, тим вищий цей індекс, тим краще для вчителя.

Відповідно до даного дослідження, яке проводилось серед студентів факультету підготовки вчителів початкових класів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка тільки 25,5% студентів мають високий рівень емпатії, 56,4% – середній, 17,1% – низький.

Використання методів математичної статистики (коефіцієнт кореляції Спірмена) дозволили встановити залежність між рівнем емпатійності та успішністю проведення педагогічної практики і стилем спілкування. Студенти у яких високий рівень емпатії, як правило, є успішними під час проведення педагогічної практики (23,5%) і мають демократичний стиль спілкування. Студенти, які мають середній рівень емпатії відчують труднощі на практиці (59%) та ліберальний, інколи авторитарний стилі спілкування, а студенти з низьким рівнем емпатії не здатні пройти через випробування педагогічної практики.

Це свідчить про те, що рівень розвитку емпатії є недостатньо високим.

Безумовно, педагогічна дія стає емпатійною у процесі оволодіння педагогом професійною майстерністю, але на мій погляд, людина до моменту вибору педагогічної професії вже повинна мати достатньо високий рівень емпатії.

Отже, емпатійне спілкування, як компонент шкільної дисципліни, має першочергове значення у збереженні психічного здоров'я учнів. Від професійної майстерності, культури педагогічного спілкування, емпатії вчителя залежить не тільки сьогодення шкільного життя, але і можливість гуманізації суспільства в цілому.